

הפוחת מכתובת אשתו - שיטת הרמב"ם

- א. האם פוסקים כר"מ שהמתנה על הכתובה - תנאו בטל?
ב. האם ניתן למחול על הכתובה?
ג. דעת ר' יהודה
- ד. ביאור מחודש בדעת הרמב"ם ע"פ הירושלמי
ה. מדוע הכתובה מהותית לעצם הנישואין?
ו. "כל הפוחת - ואפילו בתנאה": פירוש מחודש

א. האם פוסקים כר"מ שהמתנה על הכתובה - תנאו בטל?

שנינו במשנה בכתובות (כתובות נד, ב):

רבי יהודה אומר: אם רצה, כותב לבתולה שטר של מאתים והיא כותבת התקבלתי ממך מנה, ולא למנה מנה והיא כותבת התקבלתי ממך חמשים וזו; רבי מאיר אומר: כל הפוחת לבתולה ממאתים, ולא למנה ממנה - הרי זו בעילת זנות.

הגמ' מדייקת בדעת ר' מאיר, שלא רק שבעילתו בעילת זנות, אלא אף פחיתתו לא מועילה, וכתובתה נשארת בעינה (כתובות נו, ב):

כל הפוחת אפי' בתנאה, אלמא קסבר: תנאו בטל ואית לה, וכיון דאמר לה לית לך אלא מנה לא סמכא דעתה, והויא לה בעילתו בעילת זנות; והא שמעינן ליה לרבי מאיר דאמר: כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, הא בדרבנן תנאו קיים! קסבר ר' מאיר: כתובה דאורייתא.

רש"י (ד"ה כל) מבאר את הדיוק: "כל הפוחת - אפי' בתנאה", שאם היה ר' מאיר אומר: "כל בתולה שאין לה מאתים ואלמנה שאין לה מנה הרי זו בעילת זנות" - אזי היה משמע שכתובתה פוחתת כפי שהתנה, אך כיוון שאמר ר' מאיר: "כל הפוחת" - משמע שהבעל פוחת מצד עצמו, אך הכתובה לא פחתה ויש לה כתובה מלאה, ואעפ"כ בעילתה בעילת זנות.

בהמשך הגמ' אנו רואים שפוסקים כר"מ (כתובות נו, א):

אחתיה דרמי בר חמא הות נסיבא לרב אויא, אירכס כתובתה, אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו, הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי ר' מאיר, אבל חכמים אומרים: משהא אדם את אשתו שתים ושלש שנים בלא כתובה. אמר ליה אביי, והא אמר רב נחמן אמר שמואל: הלכה כרבי מאיר בגזירותיו! אי הכי, זיל כתוב לה.

כלומר אנו פוסקים כר' מאיר, שהפוחת לבתולה ממאתים, ולא למנה ממנה - הרי זו בעילת זנות.

וכך גם פוסק הרמב"ם (אישות יב, ו; ח):

התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן או שהתנת האשה שלא יזכה הבעל באחד מן הדברים שהוא זוכה בהם התנאי קיים, חוץ משלשה דברים שאין התנאי מועיל בהן, וכל המתנה עליהן תנאו בטל ואלו הן עונתה ועיקר כתובתה וירושתה.

התנה עמה לפחות מעיקר כתובה או שכתב לה מאתים או מאה עיקר כתובה וכתבה לו שנתקבלה מהן כך וכך והיא לא נתקבלה תנאו בטל שכל הפוחת לבתולה ממאתים ולא למנה ממנה הרי זו בעילת זנות.

ולכאורה קשה, כיצד אנו פוסקים כאן כדעת ר"מ, והלא נימוקו כאן הוא משום שכתובה דאורייתא, וגם משום שהמתנה על מה שכתוב בתורה, אף בדבר שבממון - תנאו בטל. ואילו אנן קיימא לן בכל התורה כולה שבדבר שבממון תנאו קיים, כדעת ר' יהודה, שהרי ר"מ ור' יהודה - הלכה כר' יהודה (עירובין מו, ב), וכן פסק להדיא הרמב"ם (שם ו, ט). ואף לגבי כתובה דאורייתא - נחלקו בכך הראשונים, ומ"מ הרמב"ם עצמו סבר שכתובה דרבנן (שם יב, ב), דלא כר"מ. א"כ היאך פסקינן הכא כר"מ?

הרמב"ן (כתובות נו, א ד"ה הא דאמרינן) ביאר בדעת הרמב"ם שאמנם אנו פוסקים כר"מ, אך לאו מטעמיה - אנו פוסקים שהתנאי בטל משום שכתובה דרבנן, וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. אך לכאורה קשה שזוהי לכאורה דעת ר' יהודה, כפי שמבארת הגמ' (נו, א) וא"כ יוצא שהרמב"ם פסק כר' יהודה, וזה לא יתכן, שהרי ראינו להדיא ברמב"ם שאפילו בכותבת התקבלתי - תנאו בטל, וזה היפך דעת ר' יהודה.

הלח"מ (שם הלכה ו) מביא תירוץ נוסף, על סמך קושיה נוספת. הוא תמה מדוע נימק הרמב"ם שתנאו בטל משום שכל הפוחת וכו', והלא אין זה הנימוק לכך שתנאו בטל, אלא הנימוק הוא משום שמתנה על מה שכתוב בתורה. ותירץ, שכוונת הרמב"ם שכיוון שכל הפוחת - בעילתו זנות, א"כ הוי דבר איסור, ומתנה על מה שכתוב בתורה בדבר איסור - תנאו בטל.

אך גם על ביאורו של הלח"מ, כבר הקשה בבני אהובה על הרמב"ם, שהרי רואים להדיא שהגמ' דנה רק מצד מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון, ולא עיילא כלל לסברת מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר איסור.

תירוץ נוסף אנו מוצאים בדברי בעל בני אהובה על הרמב"ם (שם הלכה ח), המתריך כי לפי ר"מ חכמים תקנו שלא יהיה ניתן למחול על הכתובה, אפילו בכותבת התקבלתי, והיתה הוא אמינא שהוא דוקא במחילה, אבל בתנאי שמתנים ביניהם ומסכימה לו -

יועיל. ולכן חידשה הגמ' - אפילו בתנאה, וזה יהיה נכון אפילו למ"ד מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבמזמון תנאו קיים. שכן, כל מה שהוא סובר שתנאו קיים - היינו משום שמזמון ניתן למחילה, אך כתובה לא נתינה למחילה מתקנת חכמים, ועל כן - בכל אופן התנאי בטל, ואף דקי"ל כתובה דרבנן - חכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, וזה מה שכתב המ"מ (שם הלכה ו) "כשל תורה" ולא "יותר משל תורה". אמנם, גם ביאורו של הבני אהובה, מוקשה לכאורה מגמרות מפורשות - כפי שנראה להלן - שאפשר למחול על כתובה.

ב. האם ניתן למחול על הכתובה?

כאמור, בפרק יב פסק הרמב"ם כר"מ, שאין האשה יכולה לכתוב התקבלתי ובכך למחול על הכתובה. אמנם, יש להקשות על דברי הרמב"ם הללו מכך שהגמרא (כתובות נג, א) עוסקת בדיון מוחלטת כתובתה, והרי מכך מוכח שישנה מציאות בה יכולה האשה למחול על כתובתה.

הר"ן (כתובות כב, ב בדפי הרי"ף) והמ"מ (אישות יב, ו) תירצו שדעת הרמב"ם היא שאם רוצה לקיימה - תנאו בטל, וזו כוונת הרמב"ם שבעילתו בעילת זנות, אך מה שבגמרא יכולה למחול מיירי ברוצה לגרשה, ובכה"ג - התנאי אכן קיים, שכן בכך לא עשו חכמים תקנה, כיוון שאינו מקיימה תחתיו.

אך כבר הקשה הבית שמואל (אבן העזר סו, ט) על דבריהם, מגמ' ערוכה במסכת ב"ק (פט, א), בה למדנו שאשת איש החובלת באחר - פטורה. הגמ' שם מקשה שתמכור כתובתה בטובת הנאה ותתן לנחבל, ומתרצת שיכולה למחול על כתובתה לבעלה, ו"כל לבעלה ודאי מחלה, ואפסדיניה לה הוא זבינא בידיה - לא אפסדינהו".

התוס' שם (ד"ה כל) כבר הקשו כיצד יכולה למחול, ותירצו דמיירי בכותבת לבעלה התקבלתי, אך לרמב"ם יקשה, שלדעתו לא מהני כותבת התקבלתי, ודוחק עצום לומר שהאשה היתה בוודאי מוחלת על כתובתה שיגרשנה בעלה ויחזירה, ואם כן - מוכח מהגמ' בב"ק שיכולה האשה למחול על כתובה, אף אם יקיימה בעלה.

הב"ש עצמו מתרץ, שכוונת הרמב"ם בפרק יב היא - שהתנה עמה שתכתוב לו התקבלתי, ובוה לא מהני תנאי, אבל שהיא תמחול ותכתוב לו התקבלתי - יכולה. אלא שקשה, שאין כן לשון הרמב"ם, ולשונו היא: "שכתבה לו התקבלתי", ולא "שהתנה עמה שתכתוב".

ג. דעת ר' יהודה

בדפים הבאים מבארת הגמרא את שיטות התנאים. בתחילה היא מבארת את שיטת ר' יהודה (כתובות נו, א):

טעמא דכתבה ליה, אבל על פה לא, אמאי? דבר שבממון הוא, ושמעינן ליה לר' יהודה דאמר: דבר שבממון תנאו קיים! דתניא: האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה - הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דברי רבי מאיר, ר' יהודה אומר: בדבר שבממון תנאו קיים! קסבר רבי יהודה: כתובה דרבנן, וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.¹

העולה מהגמ' הוא שלר' יהודה אי אפשר להתנות בע"פ על הכתובה, אך תנאי בכתב מועיל. רש"י (ד"ה אבל ע"פ) כותב שתנאי בע"פ הוא "תנאי בעלמא". נראה לכאור, שכיוון שלר' יהודה תנאי אינו מועיל כאן בגלל שחכמים עשו חיזוק לדבריהם - בתנאי שבכתב לא עשו חיזוק, ולא גזרו כולי האי.

בצורה דומה כותב הר"י מיגש על אתר:

אף על פי שעל תנאי זה בא עליה שלא יהא לה אצלו אלא מנה ההוא תנאה ולא כלום הוא ואית לה מאתים אבל ודאי אי כתבה ליה דלית לי עלך אלא מנה בלחוד קני ליה לההוא מנה בההיא כתיבה ולית לה גביה אלא מנה בלחוד דכתב ליה... באמירה בלחוד לא מיעקרא האי תקנתא אלא עד דכתיב ליה.

אלא שהרא"ש (תוס' רא"ש שם ד"ה טעמא) והריטב"א (שם ד"ה טעמא) כבר הקשו על הבנה זו - מה לי בכתב מה לי בע"פ? הרי סוף סוף, אם אי אפשר להתנות על כתובה - אי אפשר להתנות אף בכתב. ואף אם נאמר כפי שביארנו, שחכמים הם אלו שקבעו היכן לעשות חיזוק - הרי מטרתם הייתה שלא תתבטל תקנת כתובה, ומה להם לעשות חיזוק דווקא בביטול תקנתם בע"פ ולא בכתב?

לכן ביאר הרא"ש:

טעמא דכתבא ליה כלומר שמתחלה היה התנאי מאתים וכתבא ליה התקבלתי אבל על פה כלומר שהתנאי היה מתחלה מנה לא משום דמתנה על מה שכתוב בתורה.

כלומר, לפי ר' יהודה החילוק הוא בין תנאי מראש בשעת הנישואין שלא תהא כתובה, שאז לא חל התנאי, לבין מחילה לאחר מכן, שאז חלה המחילה. וכן ביאר הריטב"א שם. איך אפשר להכניס חילוק זה בין תנאי למחילה בדברי הגמ' על תנאי בכתב ובע"פ?

ביאר הרא"ה (ד"ה והא דדייקינן):

טעמא דכתבה ליה וכדאמרן במתניתין דכתב לה תחילה שטר של מאתים וזו, והיא זוכה בו, ואחר שזכתה בהן מוחלת לו מקצת, אבל על פה לא, כלומר על פה

1 נציין שבהמשך (נו, ב) מובאת דעת ר' יוסי שאפשר להתנות אף בע"פ.

שלא כתבה לו שטר של מאתים זוז, ולא זכתה בהן, אלא שכנסה מתחלה על מנת שלא תהא כתובתה אלא מנה, ולא כתב לה אלא מנה, ובאין לבית דין ושניהן מודים שכך היה מעשה, לא מהני כלל. דאם לא כן למה ליה לרבי יהודה למימר הכי, ליתני רצה כותב לבתולה שטר של מנה ולאמנה של חמשים ותו לא, אלו היה יכול מתחילה לכונסה על מנת כן, והיינו על פה, דליכא לי' לבעל שובר מינייהו כלל, אלא שאין לה כתובה אלא של חמשים או מנה בבתולה, אלא וודאי מודה רבי יהודה דלא מצי לאתנויי בהדה מעיקרא, ואלו אתני נמי תנאו בטל.

כלומר, "כתבה ליה" - היינו שכבר היתה כתובה כתקנה, ולכן הוצרכה האשה לכתוב לו שובר כדי לפחות מהסכום. אך "בעל פה" - היינו שהאשה לא היתה צריכה לכתוב שום שובר, כי הפחתת הכתובה - סוכמה ביניהם מראש, ולכן לא הוצרכו לשובר כתוב.

אלא שלכאורה יש להקשות על ביאור זה מסוף הסוגיה (כתובות נו, א):

כי אתא רב דימי, אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מחלוקת - בתחלה, אבל בסוף - לדברי הכל אינה מוחלת; ורבי יוחנן אמר: בין בזו ובין בזו מחלוקת. אמר רבי אבהו: לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן, דאנא ורבי יהושע בן לוי לא פלגינן אהדדי, מאי בתחלה דקאמר רבי יהושע בן לוי? תחלת חופה, ומאי סוף? סוף ביאה, וכי קאמינא אנא בין בזו ובין בזו מחלוקת - תחלת חופה וסוף חופה דהיא תחילת ביאה. כי אתא רבין, אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מחלוקת - לבסוף, אבל בתחלה - דברי הכל מוחלת; ורבי יוחנן אמר: בין בזו ובין בזו מחלוקת. אמר רבי אבהו: לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן, דאנא ורבי יהושע בן לוי לא פלגינן אהדדי, מאי לבסוף דאמר רבי יהושע בן לוי? סוף חופה, ומאי תחלה? תחלת חופה, וכי קאמינא אנא בין בזו ובין בזו מחלוקת - תחלת ביאה וסוף ביאה.

לפי רב דימי, מתחילת החופה ועד סופה - מחלוקת האם ניתן למחול, אך בסוף ביאה - לכולי עלמא אינה יכולה למחול. ולפי רבין, בתחילת חופה - ודאי אפשר למחול, והמחלוקת היא - האם ניתן למחול לאחר מכן עד סוף הביאה. מ"מ מוכח מכאן שיותר קל למחול על הכתובה בתחילת החופה מאשר לאחר מכן.

הניחא לפירוש הר"י מיגש, שהיינו בתנאי בע"פ, אפשר לומר שיותר קל להתנות בתחילה, אך בתנאי בכתב לכאורה אין כל הבדל ויהיה אפשר למחול אפשר גם בסוף, וכך ביאר רש"י את הסוגיה, דקאי על מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי בתנאי בע"פ. אך לפירוש הרא"ש והריטב"א יקשה - שכן לדבריהם הבעיה היא דווקא בתחילת החופה, שאז היא מתנה על מה שכתוב בתורה, ודווקא בסוף ניתן למחול, וזה ממש הפך הסוגיה בדף נו, שיותר קל למחול בתחילה מאשר בסוף.

ד. ביאור מחודש בדעת הרמב"ם ע"פ הירושלמי

עתה ניישב את כל הקושיות בדרך אחת:

כך אומר הירושלמי על אותה סוגיה לאחר מחלוקת ר"מ ור"י (ירושלמי כתובות ה, ב):

אמר רבי יוחנן לא אמר ר' יודה אלא בסוף אבל בתחילה אף רבי יודה מודה אין הוא בתחילה ואין הוא בסוף חברייה בשם רבי יוחנן עד שלא בעל ומשבעל ר' זעירא בשם רבי יוחנן עד שלא כנס ומשכנס.

הרא"ה (כתובות נו, א ד"ה ומתוך) מבין ע"פ הירושלמי שהסוגיה מתייחסת למחלוקת ר"מ ור"י, דלא כרש"י שמייירי במחלוקת ר' יהודה ור' יוסי. הרא"ה גורס אחרת בדברי רבין: "מחלוקת לבסוף, אבל לכתחילה דברי הכל אינה מוחלת". כלומר, לגירסא זו רבין חולק לגמרי על רב דימי. בעוד רב דימי סובר שהמחלוקת היא בתחילה, אבל בסוף לכ"ע אינה מוחלת רבין סובר להפך - דווקא בתחילה לכ"ע אינה מוחלת.

ע"פ ביאור זה מסביר הרא"ה, שלדברי רבין - מחלוקתם היא דווקא מסוף החופה ואילך שכבר זכתה בכתובתה, ואם מחלה על כתובתה - הוי מחילה, אלא שלר"מ הוי בעילת זנות, ולר' יהודה לא הוי בעילת זנות. אך בתחילת חופה - כיוון שעיקר זכותה בכתובה לאחר החופה, מחילתה קודם החופה נחשבת כתנאי, והריהם כמתנים ביניהם שיהיו נשואים בלא כתובה, וזאת אי אפשר להתנות והתנאי בטל לכ"ע.

הרא"ה מוכיח מהירושלמי שאנו פוסקים כרבין, דהיינו שבתחילת חופה אף לר' יהודה לא ניתן למחול. כעת מיושבים היטב פירושי הרא"ש והריטב"א לדעת ר' יהודה (נו, א): "טעמא דכתבה ליה אבל על פה - לא", כלומר דווקא כשכתבה לו לאחר הכתובה התקבלת - מועילה מחילה, אבל אם התנו כן מראש (או שמחלה לו מראש דהוי כתנאי) כך שלא יצטרכו לכתובת שובר - לא מועיל תנאי. ואין בזה סתירה מהסוגיה בדף נו (עמוד א), כי אכן לפי רבין קל למחול לאחר החופה מלהתנות קודם החופה.²

כעת אף נוכל ליישב את קושיותינו הנוספות. אנו פוסקים כר' מאיר בדין האיסורי שהפוחת מהכתובה - בעילתו זנות. אכן בדין הממוני על זמן חלות התנאי - אנו פוסקים כר' יהודה, דהיינו שלמחול אחרי החופה מועיל, וכפי שפסק הרמב"ם: "אבל המוחלת כתובתה לבעלה איבדה כל תנאי כתובתה" (אישות יז, יט), אלא שאז אסור לשהות עמה כדעת ר"מ, וכפי שפסק הרמב"ם: "או שמחלה כתובתה לבעלה..."

2 אין להקשות כיצד הרמב"ם העדיף את הירושלמי על פני הבבלי, שכן כבר ביאר מרן הב"י באבן העזר (סוף סימן קכ), שחכמי התלמוד הירושלמי היו בקיאים יותר בדברי ר' יוחנן מדברי הבבלי, וא"כ כאן המחלוקת בין הבבלי לירושלמי היא בדברי ר' יוחנן, ולכן עדיפה גירסת הירושלמי בדברי ר' יוחנן על פני גירסת הבבלי.

חוזר וכותב לה עיקר כתובה אם רצה לקיימה, לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה" (אישות י, י). אך להתנות מראש או למחול קודם החופה דהוי כתנאי - אינו מועיל כלל, וכפי שביארה הגמ' (נו, א) אליבא דר"י - חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

וזו כוונת הרמב"ם בפרק יב, שהרי בהלכה ו' פתח: "התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן", ולכן גם הדוגמאות שהרמב"ם נותן בהלכה ח' הן דוגמאות לתנאי: "התנה עמה לפחות מעיקר כתובה או שכתב לה מאתים או מאה עיקר כתובה וכתבה לו שנתקבלה מהן כך וכך והיא לא נתקבלה". הדוגמא השנייה היא שקודם החופה כותב לה כתובה, והיא כותבת לו התקבלתי, ובכל זאת נחשב כ"התנה הבעל שלא יתחייב", כיוון שעשו זאת קודם החופה, כפי שביאר הרא"ה.³

כעת מובן שאין כל סתירה בין הרמב"ם לגמרות שיכולה למחול כתובתה. ודאי שיכולה האשה למחול כתובתה, אלא שבפרק יב מיירי הרמב"ם בתנאי, וכאמור אף מחילה בחופה הוי כתנאי, ובתנאי - מודה ר' יהודה לר"מ שהתנאי בטל.

כעת גם מובנים דברי הרמב"ם בפרק יב שהמתנה על הכתובה - התנאי בטל, "שכל הפוחת לבתולה ממאתים ולאמנה ממנה הרי זו בעילת זנות". הלח"מ הקשה שזה אינו נימוק לכך שהתנאי בטל, אך לדברינו מיושב היטב. אם האשה מחלה לאחר הנישואין - אין העובדה שבעילתה בעילת זנות מבטלת את מחילתה. אך אם מתנים ביניהם קודם נישואין על הכתובה - כיוון שכל הפוחת וכו' בעילתו בעילת זנות - הרי שלא ניתן להתנות על נישואין שיהיו בלא כתובה, כי אז אין כאן נישואין, אלא בעילת זנות. ולכן תנאי כזה שיהיו נישואין בלא כתובה אינו חל.

ה. מדוע הכתובה מהותית לעצם הנישואין?

הנחנו שלרמב"ם כתובה דרבנן, אך אין הדבר פשוט כל כך. בתחילת הלכות אישות כותב הרמב"ם: "מצוות עשה לקחת אשה בכתובה וקידושין". באופן דומה כותב הרמב"ם גם בספר המצוות (לא תעשה שנה): "והמצוה השנ"ה היא שהזהירנו שלא לבא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין, והוא אמרו ית' לא תהי' קדשה מבנות ישראל". עוד הוא כותב בהלכות מלכים (ד, ד) שמלך ישראל לוקח לו פילגשים, "ופילגשים ללא כתובה וללא

3 עדיין יש לבאר - אף אם הרמב"ם פסק כר' יהודה במתנה על מה שכתוב בתורה, מדוע לא פסק כר' יוסי שתנאי אף בע"פ (או לפירושו - אף אם מתנה מראש בתחילת חופה) - קיים, והלא קי"ל ר' יהודה ור' יוסי - הלכה כר' יוסי? אך לפי מה שביארנו מובן היטב - אנו רואים בירושלמי שלא הובאה דעת ר' יוסי, ור' יוחנן וריב"ל דנים רק במח' ר"מ ור"י לפי ביאורנו, א"כ לא קי"ל להלכה כר' יוסי, ובמח' ר"מ ור' יהודה - קי"ל כר' יהודה.

קידושין", ותמה הכס"מ שם, שהלא אם כתובה דרבנן - מה הנפק"מ אם לוקחה עם כתובה או ללא כתובה? אלא משמע מכאן שכתובה דאורייתא.

אמנם עוד כותב הרמב"ם בצורה מפורשת (הל' אישות י, ז): "חכמים הם שתקנו עיקר כתובה לאשה", וכן הוא פוסק (הלכה ח) שהכתובה הינה מאתיים וזו בכסף מדינה, וכן בפירוט חיובי הבעל לאשתו כותב הרמב"ם (שם יב, ב) שמניינם עשרה, כשרק שלושה מהם הם דאורייתא - שארה כסותה ועונתה, והשאר מדברי סופרים, וביניהם הכתובה, ולכן דברי הרמב"ם ברור מילולו שכתובה דרבנן.

הרב יאיר קאהן שליט"א יישב זאת ע"פ היסוד שייסד הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל, שעצם מושג הכתובה הוא דאורייתא, אך פרטי הדינים, כמו למשל - גובה סכום הכתובה, הם תקנת חכמים.

עניין הכתובה מסמל את המחוייבות שבקשר הנישואין - "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה", ולכן מבין הרמב"ם שהנושא אשה בלא כתובה - שהיא היוצרת את המחוייבות לנישואין - עובר על לאו של "לא תהיה קדשה מבנות ישראל", שהרי אלו נישואין ללא כל מחוייבות. ללא הכתובה, אדם היה יכול לזנות עם אשה, אך בצורה כשרה - לשאת אותה, ולגרשה מיד לאחר מכן. הכתובה מכניסה כאן מימד של מחוייבות - כאשר אתה נושא אשה, אתה יודע שלא יהיה קל לפרק את קשר הנישואין. המחוייבות הזו שמביאה הכתובה הופכת את הנישואין למעשה אמיתי של בניית קשר אמין בין בני הזוג. רק כאשר הבעל מחוייב בכתובה - הנישואין הם נישואי אמת, ולכן בלעדי הכתובה - קבעו חכמים שבעילתו בעילת זנות.

לכן מובן, שאף אם קיים חיוב כתובה, אך האשה אינה יודעת מכך - לא סמכא דעתה, ועדיין יש כאן ביאת זנות. הרי מבחינת האשה - היא נבעלת בלא חיוב כתובה כלפיה, והיא מבינה שהבעל יכול בכל רגע לגרשה בלא שום מחוייבות. לכן היא מבחינתה מכניסה עצמה לקשר של זנות, שאינו אמיתי, ויכול להתנתק בקלות בכל רגע.

ממילא יכולים אנו להבין את דברי הרמב"ם שתנאי כזה בנישואין בטל, שכן "כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאמנה ממנה - הרי זו בעילת זנות". כאשר הבעל פוחת מהכתובה - אין כאן סכום שמרתיע אותו מלגרש. הוא נכנס מראש לקשר זוגי הניתר בקלות, דהיינו זנות.

לכן קובע הרמב"ם, שלא יתכנו נישואין עליהם מתנה הבעל לפחות מהכתובה, משום שכך הוא מתנה שהנישואין יהיו נישואי זנות. רק כתובה מלאה משווה לנישואין מעמד אמיתי של נישואין - קשר אמין ויציב, שלא כל גל חולף ינפצם בקלות.

מדברים אלו נוכל גם להרויח, מדוע פסק הרמב"ם בשאלה הממונית כשיטת רבי יהודה, ובשאלה האיסורית כשיטת רבי מאיר. לגבי עיקר מושג הכתובה - תופס הרמב"ם שהוא דאורייתא, ולכן פוסק כר"מ שנישואין בלא כתובה - הם זנות, אך לגבי שאלת הממון - הרי הכתובה דרבנן, ולכן פוסק כר' יהודה שעל ממון הכתובה ניתן למחול.

ו. "כל הפוחת - ואפילו בתנאה": פירוש מחודש

יתכן שלפי הרמב"ם זו כוונת הגמ': "כל הפוחת ואפילו בתנאה אלמא קסבר תנאו בטל ואית לה". אין הכונה כרש"י שמ"כל הפוחת" - אנו מדייקים שיש תנאי שלא מתקיים, אלא הדיק הוא: "ואפילו בתנאה", דהיינו כל הפחתה - בין אם במחילה בין אם בתנאי. וההוכחה שתנאו בטל היא מכך שאף אם התנה - בעילתו בעילת זנות, על אף שקידש אותה. אם התנאי היה קיים, הרי שאפשר לקידושין בלא כתובה, וא"כ כיצד היא בעילת זנות? אלא מוכרחים אנו לומר שתנאו בטל ואי אפשר לקידושין בלא כתובה, ובעילת הזנות היא משום שלא סמכא דעתה.

ממילא, גם בדעת רבי מאיר אמרה הגמ' את אותו העיקרון שאמר הרמב"ם - תנאו בטל, מדיוק הכלל שעבר במסורת ש"בעילתו בעילת זנות". אלא שלר"מ בעילתו בעילת זנות בגלל שמתנה על דין תורה ותנאו בטל, וכיוון שלא סמכא דעתה - הוי בעילת זנות, ואילו לרמב"ם - בגלל שהתנה על דין דרבנן ותנאו בטל כדעת ר' יהודה, וכיוון שלא סמכא דעתה - הוי בעילת זנות, כדעת ר"מ.

אחר הדברים האלה מצאתי שיש להם בנין אב בדברי רש"י במהדו"ק (רש"י מהדורא קמא כתובות נו, ב, מובא בשיטה מקובצת):

ומדקא חשיב ליה כה"ג בעילתו בעילת זנות אלמא קסבר תנאו בטל ויש לה מאתים אם כן אמאי בעילתו בעילת זנות הא סמכא אכתובה מעליא כיון דתנאי בטל כיון וכו' דאתני סמכא דעתה דאמנה קא מנסבא ליה הילכך הויא בעילתו בעילת זנות.